

Khi nói đến nền kinh tế nhiều thành phần, thì thường nảy sinh hai câu hỏi:

- Thành phần nào đóng vai trò chủ đạo?

- Làm gì để có thực sự bình đẳng, hoặc nói một cách hình ảnh là làm gì để có một "sân chơi" đồng nhất cho mọi thành phần?

Về các vấn đề trên, còn nhiều ý kiến khác nhau, xin nêu một số suy nghĩ góp phần tìm hiểu, và một số giải pháp, nhằm nâng cao hiệu quả của mỗi thành phần, trong cơ chế thị trường ở nước ta.

I. VAI TRÒ CHỦ ĐẠO - TĂNG CƯỜNG LỰC LƯỢNG KINH TẾ NHÀ NƯỚC, VÀ TỒN CHỨC LẠI XÍ NGHIỆP QUỐC DOANH

Đã có một thời, mỗi khi ra đời một doanh nghiệp nhà nước, là mọi người thêm niềm tự hào: lại thêm một trận địa xã hội chủ nghĩa một thành phần "chủ đạo". Nhưng cuộc sống đã buộc mỗi người kiểm tra và điều chỉnh lại nhận thức của mình.

Số doanh nghiệp nhà nước kinh doanh có hiệu quả, đóng góp nhiều cho ngân hàng và gương mẫu về trình độ quản lý còn quá ít, không vượt quá 30%, trong 70% còn lại thì khoảng 40% cầm chừng, đang ăn vào vốn để tồn tại, và 30% thua lỗ, đáng giải thể; vì vậy, nếu tính chung toàn bộ lĩnh vực quốc doanh, tỷ suất lợi nhuận của đồng vốn quốc doanh chỉ đạt 5% (thấp hơn cả chỉ số lạm phát, có nghĩa là không bảo toàn được giá trị đồng vốn). Không một ngân sách nhà nước nào chịu đựng nổi những khoản bù lỗ khổng lồ để nuôi dưỡng các doanh nghiệp làm ăn thua lỗ. Có người nói

các xí nghiệp nhà nước đang đóng góp một tỉ lệ quan trọng trong nguồn thu ngân sách. Đúng vậy, nhưng hãy so sánh: doanh nghiệp nhà nước đang chiếm trên 75% tài sản xã hội, mà chỉ đóng góp được 30% ngân sách. Điều đó đủ để chứng minh mức hiệu quả thấp của quốc doanh, và như vậy, làm sao thuyết phục được các thành phần kinh tế khác khi ta khẳng định "quốc doanh đóng vai trò chủ đạo"?

Khi nói đến vai trò chủ đạo, thường hàm ý các nội dung sau:

- Có vai trò quyết định trong việc thực hiện mục tiêu "dân giàu nước mạnh..."

- Có nhịp độ phát triển nhanh, có tác động dây chuyền kéo theo nhịp độ phát triển nhanh của nền kinh tế.

- Dẫn đầu trong việc ứng dụng công nghệ tiên bộ nhất và khoa học quản lý hiện đại, làm gương cho các thành phần khác.

- Có đóng góp xứng đáng trong tích lũy xã hội, và tự tính tự động vốn để không ngừng mở rộng tái sản xuất.

Với các hàm ý đó về khái niệm chủ đạo, có thể nói không một doanh nghiệp nhà nước nào, nói riêng, có thể đảm đương nổi, mà phải dựa vào sức mạnh tổng hợp về kinh tế của cả bộ máy nhà nước, gồm: toàn bộ tài nguyên, tài sản, nguồn vốn tài chính, vốn công nghệ và tri thức quản lý, nguồn dự trữ quốc gia, thuộc quyền chi phối và sử dụng của nhà nước theo một cơ chế quản lý linh hoạt để hỗ trợ cho các doanh nghiệp trong việc thực hiện các mục tiêu kinh tế xã hội của kế hoạch nhà nước.

Tổng hợp các yếu tố đó tạo thành kinh tế nhà nước, trong đó mỗi doanh

nh nghiệp nhà nước chỉ là một bộ phận, một tế bào cấu thành.

Chỉ có kinh tế nhà nước với lực lượng kinh tế hùng hậu của nó trong tay nhà nước, cộng với một cơ chế quản lý linh hoạt thích nghi với cơ chế thị trường trong nước và thế giới, mới có thể đảm đương vai trò chủ đạo, theo đúng nghĩa của nó, đối với các thành phần kinh tế khác.

Như vậy khi nói tới kinh tế nhà nước, ta thấy có 2 yếu tố: (1) Lực lượng kinh tế trong tay nhà nước, và (2) một cơ chế quản lý thích hợp để khai thác tối đa lực lượng kinh tế đó, và nhân nó lên gấp bội, vì mục tiêu dân giàu nước mạnh.

Những doanh nghiệp ăn nên làm ra, chính là những doanh nghiệp biết vận dụng cả hai mặt yếu tố đó một cách khôn ngoan và sáng tạo trong điều kiện của doanh nghiệp mình.

Còn các doanh nghiệp yếu kém, thì vì sao? Có người nói vì giám đốc! Chỉ đúng một phần, một phần rất nhỏ, thậm chí không đúng. Qua vật lộn bươi chải một thời gian trong cơ chế thị trường, nhiều giám đốc tay ngang cũng đã trưởng thành nhanh chóng, có khả năng giao tiếp, dám quyết đoán và chịu trách nhiệm. Nhưng dù có tiến bộ và giỏi mấy cũng đành bó tay trước những gò bó của cơ chế quản lý chậm khắc phục, thậm chí những quyền tự chủ của doanh nghiệp đã được chính thức thừa nhận trong các văn bản pháp quy đã ban hành, vẫn liên tục bị vi phạm, đến mức mà chủ tịch Phòng thương mại và công nghiệp VN, đại diện cho một tổ chức giới doanh nghiệp thuộc mọi thành phần kinh tế, đã phải lên tiếng

VAI TRÒ CHỦ ĐẠO VÀ MỘT "SÂN CHƠI" TRONG NỀN KINH TẾ NHIỀU THÀNH PHẦN

GS. TRẦN ĐÌNH BÚT

báo cáo với Thủ tướng chính phủ: “Ở một vài lĩnh vực, thậm chí đang có xu hướng trở lại các quy chế và phương thức xử lý theo kiểu tập trung quan liêu” (Hội nghị các nhà doanh nghiệp 8.2.1995).

Một số giám đốc vẫn dùng hình ảnh tự ví mình như võ sĩ lên đài nhưng bị trói tay, hoặc được giao nhiệm vụ thi bơi nhưng bị trói cả tay lẫn chân!

Vì vậy, tiếp tục đổi mới cơ chế một cách nhất quán và đồng bộ, đang là vấn đề bức thiết để tăng cường kinh tế nhà nước, xứng đáng với chức năng chủ đạo trong nền kinh tế nhiều thành phần.

Đồng thời, cũng cần khẳng định rằng kinh tế nhà nước chỉ đủ mạnh khi các tế bào của nó là từng doanh nghiệp nhà nước đủ mạnh. Tổ chức lại các doanh nghiệp nhà nước cũng là yêu cầu bức xúc.

Gần đây, có hai hướng tổ chức lại doanh nghiệp nhà nước đã được ghi nhận trong các văn bản pháp quy, nhưng quá trình thực hiện đang gặp nhiều trở ngại, và cũng không ít lời bàn tán khác nhau, đó là vấn đề cổ phần hóa, và tập đoàn hóa.

Về cổ phần hóa, cần khẳng định là một xu thế phổ biến đã thành công ở nhiều nước phát triển; thậm chí nhiều doanh nghiệp tư nhân cũng đã chuyển thành công ty cổ phần để cùng chia sẻ rủi ro, trách nhiệm, nâng cao trình độ, xã hội hóa sản xuất, dân chủ hóa quản lý, tập trung nguồn vốn v.v... Các nghị quyết của Đảng và văn bản pháp quy của nhà nước ta đã hướng dẫn khá cụ thể. Nhưng rất tiếc là một chủ trương lớn, có ý nghĩa cách mạng trong tổ chức quản lý như vậy, ba năm nay vẫn còn ở giai đoạn thí điểm; nhiều đơn vị xin triển khai đều được trả lời: “hãy đợi đây”! Trách nhiệm làm sáng tỏ, xin để các ngành cấp vĩ mô trả lời.

Đó là thỉnh cầu của nhiều cơ sở, cũng là ước nguyện của lòng dân.

Về tập đoàn hóa, hoặc tổ chức các tổng công ty để tăng cường khả năng cạnh tranh trong cơ chế thị trường, nhất là khi mở cửa, từng doanh nghiệp nhỏ không thể đương đầu nổi với thế lực kinh tế hùng mạnh của các công ty nước ngoài, việc tập hợp lại lực lượng thành tổng công ty mạnh là cần thiết, là một chủ trương đúng đắn.

Nhưng vấn đề đáng được cân nhắc là việc tổ chức thực hiện:

- Có nên chỉ tập hợp trong tổng công ty thành phần quốc doanh đơn nhất, hay nên thu hút nhiều thành phần kinh tế ngay trong một tổng công ty hay tập đoàn, để tạo ra tính năng động ngay trong nội bộ chúng.

- Có nên dồn ghép theo thủ tục, mệnh lệnh hành chính, với cách lập

luận: “đã là doanh nghiệp nhà nước thì nhà nước toàn quyền xếp đặt” hay không? Tuồng như nguyên lý: tách quyền sở hữu với quyền quản lý, tự chủ ở cơ sở đang bị coi nhẹ.

Vì sao nguyên tắc tự nguyện không được tôn trọng?

- Với việc quy tụ mọi doanh nghiệp cùng loại vào một tổ chức lớn, liệu có triệt tiêu mất cạnh tranh, vốn là sức sống của cơ chế thị trường và động lực của sự phát triển hay không?

II. MỘT SÂN CHƠI ĐỒNG NHẤT

Sức mạnh thực sự của cơ chế thị trường là nó kích thích được sự cạnh tranh của mọi thành phần kinh tế phát huy mọi tiềm năng để sản xuất với chất lượng cao nhất, chi phí ít nhất, kiểu dáng mới và đẹp nhất, hoặc phục vụ kịp thời thuận tiện và văn minh nhất.

Nói một cách hình ảnh, là có một luật chơi, một sân chơi đồng nhất, áp dụng một cách bình đẳng đối với mọi thành phần kinh tế, mọi tổ chức doanh nghiệp (kể cả doanh nghiệp quốc phòng, công an, đoàn thể làm kinh tế). Điều hỏi trên đây đã được thể hiện trong các văn bản pháp quy của nhà nước.

Nhưng gần đây, những lời than phiền: “thiếu bình đẳng” đều phát ra từ hai phía, cả quốc doanh và ngoài quốc doanh. Các giám đốc doanh nghiệp nhà nước cho biết:

- Sổ sách kế toán phải thực hiện theo hướng dẫn chặt chẽ của nhà nước, không thể trốn thuế, lậu thuế; hơn nữa cũng không có khoản nào trong chế độ kế toán cho phép “lót tay” khi muốn công việc được trôi chảy, nhanh gọn, còn doanh nghiệp ngoài quốc doanh thì tùy ý.

- Trước khi quyết định một vấn đề nào đó, thường phải có phương án trình cấp ủy, tranh thủ bộ tứ, thuyết phục các phòng, ban, thường mất thời gian, lỡ cơ hội, còn giám đốc ngoài quốc doanh có thể tự ý quyết định trong nháy mắt.

- Không được quyền quyết định mức lương cao cho cán bộ dưới quyền thì làm sao thu hút được người giỏi. Cuộc cạnh tranh trong sản xuất thường bắt đầu bằng cạnh tranh thu hút nhân tài, quốc doanh đã thua trước khi vào cuộc đấu; hơn nữa nhiều cán bộ công nhân kỹ thuật lại còn “chào từ biệt” ra đi, kiếm chỗ có thu nhập cao hơn ở doanh nghiệp ngoài quốc doanh và nước ngoài.

- Bản thân lương giám đốc cũng “rẻ mạt”, thu nhập của nhiều giám đốc còn thấp hơn cả thu nhập của công nhân, trong khi nhiều giám đốc tâm huyết đầu chỉ lao động theo giờ hành chính, mà lao động của giám đốc thì ai cũng thừa nhận là lao động phức tạp, lao động khoa học, lao động sáng tạo và nghệ thuật, lao động “vô

giá” - “một người lo bằng kho người làm” v.v...

- Ngay cả việc tính khấu hao nhanh hơn, để mau chóng thu hồi vốn, đổi mới thiết bị theo yêu cầu nâng cao chất lượng, tạo khả năng cạnh tranh cũng không được, ngay cả khi việc nâng khấu hao đó không ảnh hưởng gì đến giá thành, cũng không được phép v.v... và v.v... và câu chuyện còn dài dài.

Về phía giám đốc tư doanh, thì cũng không ít lời than thở; tuy có ưu thế tự mình làm chủ trong mọi quyết định, nhưng tổn kém khá nhiều trong việc giao tiếp, và phải biết “làm luật” để qua các “cửa quan”; và điều đau khổ nhất là dù có quan hệ hợp pháp bằng hợp đồng đúng thủ tục, nhưng vẫn thường được “đánh giá mĩa mai” là “bọn con buôn”, “bọn tư thương” giới luôn lách để “núp bóng quốc doanh”.

Mỗi lời than phiền trên đều có cơ sở nhất định, đồng thời cũng thể hiện một điều tâm huyết: muốn có môi trường kinh doanh bình đẳng, lành mạnh hơn để thả sức thi thố tài năng. Vậy cách giải quyết thế nào?

- Nhiều giám đốc doanh nghiệp nhà nước đã nói gọn “hãy cho tôi một cơ chế, đủ quyền tự chủ, tự chịu trách nhiệm, không trói buộc như hiện nay; và cấp trên phân định rõ quyền quản lý hành chính nhà nước và quyền quản lý kinh doanh”.

Còn phía giám đốc ngoài quốc doanh thì mong muốn: “hãy tôn trọng và bình đẳng đối xử trong mọi nghiệp vụ kinh doanh, một tiềm năng khổng lồ sau lưng chúng tôi chờ đợi được huy động, vì sự tăng trưởng nhanh hơn của nền kinh tế đất nước, vì sự nghiệp dân giàu, nước mạnh”.

Nhiều thành phần kinh tế cùng hợp tác, lại cùng cạnh tranh sẽ không tránh khỏi những trường hợp cạnh tranh liều mạng (một số giám đốc liều mạng đã vào tù, tự sát); cũng như trên sân bóng, dù đã có luật chơi rõ ràng, vẫn không tránh khỏi những pha chơi xấu, vô tình hay cố ý.

Nghệ thuật lập lại trật tự, giữ vững kỷ cương thuộc thẩm quyền của trọng tài. Trọng tài trong hoạt động kinh tế thị trường thuộc thẩm quyền bộ máy nhà nước các cấp. Quần chúng đòi hỏi người trọng tài tinh nhạy, không bỏ qua những phạm lỗi, dù nhỏ, và xử lý công minh, không cho phép ai bao che hoặc sống ngoài, sống trên pháp luật.

Kinh nghiệm của các nước phát triển đã khẳng định: một cơ chế thị trường hoàn chỉnh trong đó mọi thành phần kinh tế thả sức cạnh tranh bình đẳng trong khuôn khổ pháp luật; cộng với một bộ máy nhà nước quản lý có hiệu lực và trong sạch, là hai yếu tố cơ bản của sự thành công ■